CÁTEDRA LIBRE · UNIVERSIDAD LIBERTÉ

Móbiles nos cárceres: desafíos actuais. A clase de Telma Verónica Vargas no enClave Libre

Cooperativa Liberté · 13 de novembro de 2026 · Cooperativa Liberté

Antes da pandemia, ter un móbil era unha falta disciplinaria que os tribunais resolvían de dúas maneiras opostas. Hoxe hai dez proxectos de lei para volver restrinxilos. A avogada Telma Verónica Vargas repasou como se chegou ata aquí e que atopou cando mediu se houbo máis delitos; o xuíz Juan Galarreta e as persoas en situación de cárcere que escoitaban responderon desde a súa experiencia. A clase enteira, por escrito.

O venres 13 de novembro, no salón Punto de Paz da Unidade Penal n.º 15 de Batán e por Zoom, a **Universidade Liberté** e a **Cooperativa Liberté**, co respaldo da Asociación Civil Víctimas por la Paz, fixeron un novo **enClave Libre**. O tema foi unha pregunta que segue aberta: que facemos cos móbiles nos cárceres? Expúxoa en persoa a avogada **Telma Verónica Vargas**; o xuíz de execución **Juan Galarreta** fixo a devolución; e desde o salón e desde varias unidades penais falaron persoas en situación de cárcere que usan o móbil para estudar e para falar cos seus fillos e as súas fillas. Durou dúas horas e seis minutos.

> NOTA DA REDACCIÓN
>
> Esta Cátedra sae da transcrición automática da clase, dos seus subtítulos e das diapositivas e o traballo de investigación de Vargas, que deforman nomes propios e cifras; escribímolos coa grafía correcta. O que vai entre « » é palabra de quen falou, coas moletillas limpadas. O demais é relato do que dixeron, coa súa autoría. Os números de rexistros e de proxectos de lei son os que se dixeron na clase; non os verificamos contra os informes de orixe.

«Estar en rede»: por que o móbil é máis ca unha chamada

A xornada comezou cunha presentación do locutor desde Batán e coas saudacións de **Diana Márquez**, secretaria do Consello de Administración da Cooperativa Liberté, que preside a Sociedad Argentina de Justicia Restaurativa (SAJuR) e é titular da Asociación Civil Víctimas por la Paz. Por Zoom participou **Ricardo**

Augman, tesoureiro da Cooperativa Liberté, psicólogo e investigador especializado en saúde mental comunitaria. Augman lembrou a Juan Carlos Vesulla, colaborador do programa Marcos de Paz da Procuración Penitenciaria Nacional, que falecera esa semana. Despois marcou o ton do tema: o móbil non é só comunicación.

> *«Existen dispositivos nos cárceres hai moito tempo, pero o que marca a diferenza é que os dispositivos estean en rede. E cada vez que unha comunidade se pon en rede faise moi potente e, por suposto, esperta enormes fantasías.»*
>
> — **Ricardo Augman**, tesoureiro da Cooperativa Liberté

Márquez, que convidara a Vargas, explicou por que a Universidade Liberté fai enClaves: é un formato que lle dá tempo á persoa experta para desenvolver o tema con calma, e iso permite aos demais ir pensando á par. Despois Vargas agradeceu a convocatoria, destacou que o espazo reúne a quen traballa no xudicial, a socioloxía, a criminoloxía e o dereito penal, e contou algo que xa estaba pasando mentres falaba: algúns dos seus estudantes e exestudantes do obradoiro de litixación da Universidad Nacional de La Plata estaban conectados desde unidades penais, e estábano grazas a un móbil.

O mapa: Nación, provincia e execución da pena

Vargas propuxo ordenar a clase en dous tempos, os móbiles antes da pandemia e despois, e limitouse á provincia de Buenos Aires. Primeiro armou o mapa normativo. A Constitución reparte as facultades: as provincias delegaron na Nación o Código Penal e reservaron os seus códigos procesuais e as súas leis de execución da pena. De aí que convivan a lei nacional 24.660 e a lei bonaerense **12.256**, de 1999. Co Código Procesual bonaerense, que entrou en vigor en 1998, tomouse unha decisión: xudicializar a etapa de execución. Naceu o **xuíz de execución**, que resolve os incidentes sobre liberdade anticipada e é quen revisa, en apelación, as sancións disciplinarias.

A lei 12.256 recoñece o dereito das persoas en situación de cárcere a comunicarse co exterior (visitas, lectura, educación, traballo, tempo libre) e aclara para que: lograr unha mellor integración social cando saian. E clasifica as faltas en leves, medias e graves. Para os móbiles importaban dúas: a falta media de «manter ou intentar contactos clandestinos» e as faltas graves de introducir elementos eludindo os controis.

Antes da pandemia: falta ou dereito?

A norma non dicía «móbil». E aí, explicou Vargas, os tribunais dividíanse en dúas posturas. A primeira, de **laxitude interpretativa**: se alguén intenta unha comunicación clandestina, non fai falta que a lei nomee o móbil, porque non ten outro modo de facelo; entón confirmábase a sanción. A segunda aplicaba os principios que reducen o poder penal: **máxima taxatividade** (se a norma non o di, quen xulga non pode engadir a conduta) e **prohibición de analoxía** en prexuízo da persoa. Con esa segunda postura revogábase a sanción.

Había ademais unha discusión de fondo, a da **lesividade**. O criterio perigosista dicía que o móbil facilitaba a fuga, a entrada de elementos perigosos ou seguir delinquindo con cómplices de fóra. No outro lado, Vargas citou a **Mario Juliano**, xuíz de Necochea, falecido, padriño eterno de Liberté, que xa en 2013 respondeu coa lóxica do absurdo. O que proxectou na diapositiva:

> *«O emprego de conceptos xenéricos e imprecisos para a reprobación (comunicacións clandestinas) ocasiona quebras lóxicas no sistema. En efecto, coa mesma intención […] deberían eliminarse as liñas telefónicas fixas que existen en cada pavillón […], deberían prohibirse a correspondencia privada e as visitas xerais e íntimas ou impoñerse o silencio obrigatorio para evitar conversas entre detidos.»*
>
> — **Mario Juliano**, xuíz de Necochea, citado na clase (T.O.C. n.º 1 de Necochea, 23/12/2013)

Se ter un móbil fose perigoso, resumiu Vargas, habería que quitárllelo a todo o mundo, dentro e fóra. E estar nun cárcere non derroga a igualdade nin a condición de persoa.

A pandemia: sen visitas, e o hábeas corpus por Batán

O decreto 297/2020 impuxo o illamento obrigatorio desde o 20 de marzo de 2020, e non distinguía entre quen estaba libre e quen estaba nun cárcere. As consecuencias foron inmediatas: as familias deixaron de poder visitar e quen gozaba de saídas transitorias ou semidetención xa non puido saír. Primeiro houbo reclamacións individuais, por vía dos defensores; despois sumáronse organismos de dereitos humanos como a Comisión Provincial por la Memoria, e os plantexamentos pasaron a ser colectivos. Resolvíanse polo xuíz de quenda, así que os criterios variaban segundo o departamento xudicial.

O caso que Vargas trouxo para o territorio foi o **hábeas corpus colectivo da Comisión Provincial por la Memoria polo Complexo Penitenciario Batán**, que resolveu o 27 de marzo de 2020 o xuíz Galarreta, presente ese venres no

salón. Os seus fundamentos: que o cárcere non priva doutros dereitos máis que o da liberdade (como xa dixera a Corte Suprema en «Dessy»); que o principio de legalidade rexe tamén na execución da pena; e que, entón, o uso do móbil é unha **conduta atípica**. Citou tamén á Corte Interamericana (Almonacid Arellano vs. Chile): o Estado non só debe remover normas que obstaculicen un dereito, tamén as prácticas. E o móbil, explicou, encadraba ademais na protección diferenciada das persoas en situación de vulnerabilidade. A resolución permitiu o uso e encomendou á xefatura e á dirección do complexo ata que houbese un protocolo.

Tres días despois: Casación e o protocolo bonaerense

Apenas tres días máis tarde, o Tribunal de Casación Penal da provincia (Sala II, causa 100.145, «Detenidos alojados en la U.P. n.° 9 de La Plata s/ hábeas corpus colectivo») resolveu no mesmo sentido, co voto do doutor **Víctor Violini**, que retomou os argumentos de Galarreta:

> *«A privación de liberdade non implica —nin pode implicar— o cercenamento doutros dereitos básicos, como os relativos á alimentación, saúde, educación, asistencia e mantemento dos vínculos familiares.»*
>
> — **Voto do Dr. Víctor Violini**, citado na diapositiva

Casación encargoulle ao Ministerio de Xustiza un **protocolo**, que segue vixente. Vargas resumiuno: ten tres obxectivos (o contacto con familiares e afectos, o desenvolvemento educativo e cultural, e o acceso á información sobre a situación procesual); o móbil úsase só no lugar de aloxamento, a calquera hora, sen memoria extraíble, sen redes sociais (só WhatsApp). E trae algo que, dixo, hoxe non se está mirando no debate: para quen cometeu delitos a través de redes sociais ou de dispositivos electrónicos, o Ministerio pode regulamentar o uso ou mesmo quitalo. Non é un uso sen control.

A pregunta de 2021: cometéronse máis delitos?

Vargas contou que a súa investigación naceu na especialización en Dereito Penal da Universidad Nacional de Mar del Plata, na materia de Criminoloxía, en xuño de 2021. O traballo chámase *«¡Cuidado, tiene un celular!»* («Coidado, ten un móbil!») e a súa pregunta era unha soa: se a autorización durante a pandemia aumentara os delitos cometidos con móbiles. Explicou como a foi acoutando para poder facela soa: adultos condenados e procesados, sen réxime penal xuvenil; só o Departamento Xudicial Mar del Plata e o Complexo Batán; sen o foro federal; e catro delitos que se poden cometer cun móbil: grooming, ameazas, extorsión e estafa.

Primeiro foi ás estatísticas oficiais, as da Procuración Xeral e a Fiscalía Xeral

Departamental. As diapositivas mostran, para os catro delitos, os números de dous períodos (do 20/3 ao 25/6 de 2019 e do mesmo treito de 2020):

Delito	2019	2020
Grooming (art. 131)	15	12
Ameazas simples e agravadas	1.383	776
Extorsión (art. 168)	75	16
Estafa (art. 172)	225	157

Pero ese cadro, aclarou, tiña un obstáculo que case a fai tirar a toalla: **non permite saber cantos eses delitos se cometeron desde o cárcere**. Preguntou aos fiscais e dixéronlle que para sabelo habería que revisar causa por causa. Entón cambiou a pregunta: como se decata o Servizo Penitenciario de que se comete un delito cun móbil? Resposta da xefatura do complexo: por unha orde de rexistro ou porque intervén o fiscal por urxencia. Entón contou os rexistros dun ano antes da pandemia contra o primeiro ano de pandemia. O resultado:

- Do 20/3/2019 ao 19/3/2020, **ningún** rexistro.
- Do 20/3/2020 ao 20/3/2021, **dous**: un por infracción á lei 23.737, outro por extorsión.

«Un número irrisorio», dixo: non houbo unha masividade de delitos durante ese período. E ao director do complexo preguntoulle como vía a convivencia. Vargas contou que lle respondeu que o móbil confluíra na **pacificación**: antes había un mercado negro e liortas por quen tiña un aparello e quen llo roubaba, e esas liortas terminaban en sancións. Engadiu que, segundo o director, o móbil lles permitira a algunhas persoas rematar a primaria e a secundaria, e ata practicar o seu culto evanxélico.

Hoxe: dez proxectos e tres eixos

Cinco anos despois, a discusión volveu. Segundo un informe da Comisión Provincial por la Memoria, hai **dez proxectos lexislativos** para regular ou restrinxir os móbiles nos cárceres; Vargas puido analizar sete. Propuxo miralos co principio de **progresividade** dos dereitos humanos (non volver atrás) e desde tres eixos:

- **Ordenamento xurídico.** Dos sete, só dous derrogan o protocolo. Pero o protocolo non naceu dunha lei senón dunha sentenza de Casación, que lle encomendou o seu deseño ao Servizo Penitenciario. A súa pregunta, que

deixou aberta: fai falta derrogalo e pasar polo Congreso provincial, ou o Servizo podería fixar novos requisitos?

- **Iter criminis** (o camiño cara ao delito). Algúns proxectos prohiben non só o móbil senón o chip, o router e calquera dispositivo relacionado. Iso reabriría unha discusión que se acabara cando se autorizaron os móbiles: se ter un chip é un acto preparatorio ou xa principio de execución. Vargas advertiu que podería desatar unha «inflación» de litixiosidade por cuestións que deixaran de litixarse.
- **Réxime progresivo.** Un proxecto converte ter un chip ou un router en **falta grave**, e obriga o xuíz de execución a consideralo cando analiza un réxime aberto, unha liberdade asistida ou unha saída transitoria. A quen xa ten vedados algúns institutos pola lei, quédanlle moi poucos; con esa falta quedaríanlle aínda menos.

> *«Non temos datos estatísticos que nos permitan concluír se hai un maior incremento da comisión de delitos polo uso de móbiles.»*
>
> — **Telma Verónica Vargas**, sobre os argumentos dos proxectos de lei

Vargas aclarou que non todo lle parece mal: hai propostas «máis racionais», como prohibir o móbil só a quen ten condena firme por grooming, unha prevención especial acoutada a ese delito.

Os bos usos: estudar, e falar cos fillos e as fillas

Antes de dar a palabra, Vargas pediu que o debate non se quede só cos malos exemplos. Presentou a **Lino**, exalumno seu: cursou tres anos seguidos o obradoiro de litixación e xuízo por xurados estando nun cárcere e hoxe está en liberdade condicional. Explicou para que serve o móbil a quen estuda: moitas veces non hai material en papel, e se na carreira non van todos os profesores á unidade, o estudante ten que examinarse libre, e examinarse libre esixe un traslado que hoxe case nunca se autoriza. O primeiro ano do obradoiro, contou, Lino era o único conectado; o segundo, a través do seu móbil conectábanse tres persoas máis. «É un dos logros como docente», dixo: chegar a unidades penais con tecnoloxía.

A devolución do xuíz Juan Galarreta

Galarreta arrancou agradecéndolle a Vargas unha visión completa do que significou o uso do móbil. Lembrou a Mario Juliano, a quen chamou «disruptivo», e contou unha experiencia de 2010: nun congreso de xuíces e funcionarios de execución penal en San Juan, Juliano preguntou que pasaría se, pola mesma lóxica perigosista, se suprimise o móbil fóra, onde se comete a maior parte dos

delitos. «Esa lóxica irracional é o que temos que superar», resumiu Galarreta. E foi claro sobre cal non é a resposta:

> *«A resposta non ten que ser a supresión dos dereitos, coma se iso máxicamente evitase ou previse a comisión de delitos.»*
>
> — **Juan Galarreta**, xuíz de execución

Trouxo dous datos. Un, un informe da Comisión Provincial por la Memoria que seguiu a metodoloxía de Vargas entre marzo de 2025 e marzo de 2026: **306 rexistros** vinculados con móbiles nunha poboación duns 64.000 ou 65.000 persoas en situación de cárcere na provincia. Outro, que desde que existen o control e o protocolo reducíronse os delitos dentro das unidades e mellorou a posibilidade de investigalos, porque cun móbil rexistrado quen investiga identifica rápido a quen estivo involucrado. E plantexou que o móbil asegura tres cousas: o contacto familiar (algo, lembrou, que a Corte Interamericana xa sinalou ao condenar a Arxentina), o contacto coa educación e a cultura, e o contacto coa defensa. Sobre isto último contou que algúns defensores lle reprochan telo autorizado porque «agora chámanme todos os días», e que lles contesta que poñan un día de atención e o administren, pero que iso non pode ir en detrimento de quen necesita asesoramento legal.

Rematou cunha petición: que as persoas en situación de cárcere den a súa opinión, porque é un insumo que necesitan os xuíces, os avogados, os lexisladores e as autoridades do Executivo, tanto se o protocolo continúa como se se regula por unha norma de maior xerarquía.

A rolda de achegas

Responderon persoas desde o salón e desde varias unidades penais. Isto é o que dixeron:

- **Cristian**, desde o salón, marcou unha asimetría: cando unha estafa se comete desde o cárcere «poñen o berro no ceo» e cando se comete na rúa é un delito máis, aínda que se cometan moitos máis fóra. Pediu regular e controlar, non quitar. Contou que el nunca pisara un cárcere e que, antes de chegar, escoitara que o móbil «aplanara» as liortas; agora viuno: xa non se pelexan por aburrimento, a xente mira unha película ou fala coa familia.
- **Xavier «Pampa» Aguirreal**, presidente da Cooperativa Liberté, propuxo que o control xa existe: o móbil entra rexistrado pola visita, e se se garante que todos os móbiles teñan o IMEI rexistrado no ingreso, se alguén comete un delito é fácil de rastrexar. O que o complica son os móbiles clandestinos, que non entran pola visita. E contou un episodio propio. O 28 de novembro de 2023, ás 10, Liberté saíra na TV Pública contando o informe sobre

reincidencia cero; esa mesma tarde, segundo relatou, unha comisión do Servizo Penitenciario aplicou unha sanción por «conexións clandestinas coa TV Pública» e secuestrou 20 computadores e as cámaras de seguridade. O xulgado de execución confirmou a sanción, pero a Cámara revogouna por usarse o móbil dentro do protocolo. Os equipos, dixo, non foron devoltos de todo: faltan uns dez computadores e as cámaras.

- **Esteban**, estudante de segundo ano de Dereito na Universidad Nacional de La Plata, conectado desde a Unidade 1 de Olmos, contou que leva case seis anos detido e que fixo o seu primeiro ano da carreira por Zoom. Sinalou que ve a diario persoas que falan todos os días cos seus fillos e as súas fillas, e que lle recoñece ao móbil ter baixado a violencia. Cualificou de «extremista» que ter un chip impida acceder a un instituto de liberdade. E pediu que se busque a maneira de que non teña móbil quen cometeu un delito con el, «pero non as 64.000 persoas que estamos detidas». Xavier «Pampa» Aguirreal, presidente da Cooperativa Liberté, suxeriu unha sentenza, que deixou no chat, sobre o dereito a comunicarse para fins culturais e educativos: nese caso, non fai falta pedirlle permiso a ninguén.
- **Lino** agradeceu o convite e falou do estudo como saída: fixo a primaria, a secundaria e a universidade en contexto de encerro, estivo detido trece anos e quédanlle oito meses de condena. «Estudade», dixo, «que é a ferramenta fundamental para poder saír adiante», e para animar con iso os fillos e a familia.
- **Rodríguez**, exalumno de Vargas en 2025 e hoxe en prisión domiciliaria tras estar na Unidade 26, propuxo que a xustiza intervenga antes de que se sancione unha lei, para evitar o que pasou coa 27.375, que restrinxiu beneficios e xerou decisións contraditorias entre departamentos xudiciais ata que tivo que definir a Corte Suprema. Pediu tamén non pensar o móbil só para a comunidade universitaria: quen fai a primaria ou traballa tamén precisa o contacto familiar.

A resposta de Vargas e o control de convencionalidade

Vargas retomou dúas cousas. Do obradoiro virtual: ao final do curso faise un simulacro de xuízo oral, e aínda que non sexa a carreira de avogacía estrita, a quen está nun cárcere sérvelle para entender por que existe cada figura delitiva e para compartir con persoas do medio libre. E das afirmacións do tipo «fixéronse 500 chamadas»: iso non significa 500 persoas chamando; poden ser unha ou dúas. A análise xurídica, dixo, é outra: ese feito impacta na determinación xudicial da pena desa persoa, pero non é unha estatística.

Galarreta engadiu unha explicación sobre o control de convencionalidade. As leis

ditaas o Congreso, pero o Poder Xudicial controla, en última instancia, que respecten a Constitución, e ese control adoita facerse nun caso concreto; non fai falta que o pidan as partes. Desde «Almonacid Arellano» todos os xuíces da rexión son, dixo, xuíces da Convención Americana. E desde o caso «Gelman vs. Uruguai», a Corte Interamericana aclarou que ese control non é só dos xuíces: tamén o Poder Executivo e o Lexislativo deben revisar, antes de ditar un acto, que non contradiga a Constitución nin a Convención. Puxo como exemplo unha resolución da xefatura do Servizo Penitenciario sobre o procedemento disciplinario.

O que escribiu o chat

Por Zoom, o chat énchose de saudacións desde La Rioja, Chaco, Corrientes, Entre Ríos, Tucumán, Florencio Varela, Castelar e Uruguai, e desde as unidades 1, 24, 25 e 43. Houbo problemas de audio ao comezo e unha conexión que se caeu máis tarde. Vargas leu algunhas mensaxes antes de pechar. Analía Acevedo lembrou que, para quen ten defensores particulares, o móbil permítelles organizar a defensa con fotos do expediente. Outra persoa escribiu que grazas á tecnoloxía hoxe traballa como axente de vinculación xurídica e xestión administrativa. Alguén contou que no SPF «os móbiles métenos os do propio servizo e tamén cho venden». E unha participante desde Uruguai explicou que alá o móbil está prohibido, salvo para quen pola súa conduta sae traballar na horta ou na xardinaría.

Peche: por que os enClaves son presenciais

Quen pechou a xornada por Liberté agradeceulle a Vargas, ao xuíz e a Márquez e explicou de onde saen os enClaves. Liberté ten diplomaturas, laboratorios e outras formacións que se dan por Zoom, pero, contou, un día preguntáronse por que as charlas se fan na Universidad de Mar del Plata ou no Colexio de Avogados, onde eles non poden ir. De aí o enClave: que a persoa experta veña ao salón. Depende da súa vontade, do seu tempo e das súas ganas.

> *«Nós hoxe aquí estamos vendo esta charla de forma presencial e non por Zoom. Ese é o obxectivo do enClave.»*
>
> — No peche do enClave, por Liberté

Vargas, entre risas, ofreceuse a volver con litixación e xuízo por xurados. Quedou gravado.

QUEN DEU A CLASE

Telma Verónica Vargas é avogada pola Universidad Nacional de La Plata, especialista en Dereito Penal e diplomada en Dereito Procesual Penal pola Universidad Nacional de Mar del Plata, e docente integrante do Observatorio de Litixación Penal e Xuízo por Xurados da UNLP. Dixo que o seu traballo de 2021 está publicado e que llo deixaba a Diana Márquez para compartilo.

QUEN ACOMPAÑOU

Desde a Universidade Liberté: **Diana Márquez**, secretaria do Consello de Administración da Cooperativa Liberté; o xuíz de execución **Juan Galarreta**; **Analía Acevedo**, coordinadora do Voluntariado para a Integración Social; e **Ricardo Augman**, tesoureiro da Cooperativa Liberté, por Zoom. O enClave quedou gravado: youtu.be/MnfuOlMymY0.

CÓMO CITAR

Cooperativa Liberté. (2026). Móbiles nos cárceres: desafíos actuais. A clase de Telma Verónica Vargas no enClave Libre. Cátedra Libre, Universidad Liberté. https://cooperativaliberte.coop/gl/noticias/catedra-libre-celulares-en-carceles-desafios-actuales

Cátedra Libre publica la versión escrita y completa de las clases de la Universidad Liberté, abierta a toda la comunidad. Versión online: https://cooperativaliberte.coop/gl/noticias/catedra-libre-celulares-en-carceles-desafios-actuales